

Jegyzetek Balassi egy költői képéhez

(„Fénlik sok kövektől, mint a verőféntől / erős vér tiszta gyégen”)

A címben szereplő hasonlattal csak egyszer találkozunk Balassi költeményei közt: a Nagyciklus 40. versében (kezdősora *Éngemet régolta...*).

Balassi a versben Júlia elutasítását panaszolja, mely ellentétben áll szépsége vonzásával. A 9–10–11. versszakot szenteli e szépség magasztalásának, ennek a résznek a közepén helyezkedik el fenti idézetünk:

Óh, te bölcs természet, minden nagy szépséget
 együvé így mint forralsz?
 Világ csudájára, szívek gyújtására
 egy kegyesre mit csinálsz?
 Angyali áldott szént, dicsőítettő fént
 halandóra hogyhogy ádsz?

Fénlik sok kövektől, *mint a verőféntől*
erős vér tiszta gyégen,
 Lebbegnek szemei, mint a menny csillagi
 télben éjjel szép égen;
 Kivel rabjává tett, szabadságból kivett
 éngemet immár régen.

Óh, kis ábrázatban tündöklő, mennyei
 dicsőséges nagy szépség!
 Ékességgel együtt tebeléd hogyhogy jött
 keménség, kegyetlenség?
 Szánd meg jó szolgádot, kínvallott rabodot
 ki te szerelmedben ég!

Gyakran forgatott bókokat köt csokorba Balassi, s a vers többi versszakában felbukkanó képek is visszaköszönnek. „A szalamandra példát, a viasz és a virágok, a téli éjszakák csillagainak hasonlatát Petrarca XII., XVI. canzonéjából meríthette” – véli Varjas Béla a költeményhez csatolt jegyzetében.¹

Bár e két canzonében valóban megtaláljuk az említett hasonlatokat, Petrarca eredeti olasz szövegében nem szerepel a *jégen (havon) pirosuló vércseppek* képe. Egyszer-egyszer előfordul ugyan a hó ('neve'), ill. jég ('chiaccio'), de egyik kontextusban sem teszik egyértelművé az átvétel lehetőségét:

¹ Balassi Bálint és a XVI. század költői. Kiad.: VARJAS Béla, Bp., 1979. I. köt. 932.

1.

Qualor tenera neve per li colli
Dal sol percossa veggio di lontano,
Come il sol neve mi governa Amore,
Pensando nel bel viso piú che umano,
(Canzone XII. – 4. vsz. 43–46. s.)

Ha olykor nap fényében tündökölve
a dombson túl látom, hó világol,
nap hó felett úr lesz Ámor felettem
e földinél több bájos arc havától.
(Ford.: Csorba Győző)

2.

Mi giacqui un tempo; or a l'estremo famme
E Fortuna et Amor pur come sóle:
Cosí rose et viole
Ha primavera, e 'l verno ha neve e ghiaccio.
(Canzone XVI. – 4. vsz. 44–47. s.)

Én is voltam boldog bárány hajdanta a gonddal
küzdő nyájban. S most letépett
a szerencse s Ámor: ahogy szokása.
Tavasznak violája
s rózsája így van – és hava a télnek.
(Ford.: Végh György)

Mindkét részben szerepel ugyan a hó (jég), azonban hiányzik a vér, a fehér–piros szíkontrasztra épülő hasonlat másik alapeleme. Sőt, a második Petrarca-idézetben a hó és a jég a szeretett hölgy hideg elutasításával van párhuzamban,² míg Balassi versében egy pozitív jelentéstartalmú kép része.

Tehát egyéni invenció, vagy más források? Vajon miért olyan érdekes ez a kérdés?

Érdemes megismernedni – párhuzamvonási kényszer nélkül – e motívummal, mely közismert toposz a középkori lovagi epikában, s melynek a németnyelvű mediavista szakirodalom a „Blutstropfenmotiv”, ill. „Blutstropfenepisode” (vércsepp-motívum, ill. vércsepp-jelenet) nevet adta.

Mind Chrétien de Troyes *Perceval*-jában, mind Wolfram von Eschenbach *Parzival*-jában önálló szereppel, szimbolikus jelentéstartalommal bír a havon pirosuló vércseppek látványa, melyek a kalandkereső Parzivalt emlékeztetik otthonhagyott feleségére, Condwiramursra. A piros–fehér szíkontraszt felidézi Condwiramurs arcát, szépségét („Condwîrâmûrs, hîe lît dîn schîn. / sit der sne dem bluote wize bot, / und ez den snê sus machet rôt, /” – ‘Elöttem az orcád, Condwiramurs: színe olyan, mint a vércseppek mellett vakító hó, és a havon szétfutó vér bíbora),³ s ez a kép elbűvöli, megbabonázza, szinte cselekvésképte-

² Ezt külön meg is jegyzi az olasznyelvű Petrarca-kiadás jegyzete. Vö. Petrarca, *Sonetti e canzoni*. Leopardi, 1927. 297.

³ Karl LACHMANN, *Wolfram von Eschenbach, Parzival*. Berlin, 1891. 140., 243. 4–6. s.

lenné teszi Parzivalt, míg egy köpenyt nem borítanak a hóra, hogy kikerüljön a látvány bűvköréből.

A jelenetet általában úgy értelmezik, hogy e képben a lovagi szerelem (Minne) mindent leigázó, bűvös hatalma ölt alakot szimbolikus formában (Macht der Minne, Minnezauber).⁴ A havon tündöklő vércseppek képe a két középkori lovagi eposzban is vándormotívumként van jelen, Martin de Riquers⁵ szerint az alábbi tényezőkkel lehet forrásként számolni:

- kelta eredet;
- a népies színszimbolika felhasználása a női szépség ábrázolására;
- a fehér–piros színekombináció antik felbukkanásának variációja: „...et in niveo mixtum candore ruborem” (Ovidius: *Átváltozások* III, 423).

Vándormotívumról lévén szó, a kép felbukkanása önmagában nem bizonyítja, hogy Balassi meríthetett a fenti források valamelyikéből, netán ismerte volna a *Parzival*-t, ill. tudatosan (?) felhasználta volna annak egyik igen ismert elemét.

Mindenesetre érdekes, hogy a „Blutstropfen”-motívum szimbolikus jelentése, melyet maga Wolfram von Eschenbach expressis verbis megfogalmaz, („...ûfen snê / vieln drî bluotes zâher rôt, / die Parzivâle fuogten nôt” – ‘három veres vércsepp hullott a hóra, s ez Parzivalt szorult helyzetbe hozta’)⁶ jól beleillik a Balassi-vers kontextusába is a nagyon hasonló felépítésű hasonlatra támaszkodva. „Fénlik sok kövektől, mint a verőféntől / erős⁷ vér tiszta gyégen, / ... Kivel rabjává tett, szabadságból kivett / éngemet immár régen” – azaz Júlia szépségesen felragyogó képe – kegyetlensége ellenére – megmagyarázhatatlan, bűvös rabságban tartja „jó szolgáját”.

Természetesen nem bizonyítható, hogy az idézett részben a *Parzival* „Blutstropfen”-motívumának tudatos adaptációjával találkozunk, a toposz ismerete azonban minden bizonnyal gazdagítja a Balassi-vers olvasását.

Pantóné Naszályi Dóra

⁴ Lásd L. Peter JOHNSON, *Die Blutstropfenepisode in Wolframs 'Parzival': Humor, Komik u. Ironie. In Studien zu Wolfram v. Eschenbach – Festschrift für Werner Schröder zum 75. Geburtstag.* Tübingen, Max Niemeyer Vlg., 1989. 316., valamint Joachim BUMKE, *Die Wolfram von Eschenbach – Forschung seit 1945. Bericht und Bibliographie.* München, Wilhelm-Fink Vlg. 1970. 300.

⁵ BUMKE, i. m. 301.

⁶ L. a 4. pontot, i. m. 382., 20–21. s.

⁷ Elképzelhető – s ezúton is köszönetet mondok Szentmártoni Szabó Géza szíves szóbeli közléséért –, hogy szövegromlás történt, s a versben eredetileg (a jobban is értelmezhető) *verös vér* szerepelt.